

PRIHODI OD POREZA NA DOHODAK FIZIČKIH LICA KAO FAKTOR VISINE BUDŽETSKOG DEFICITA

INCOME TAX REVENUES AS A FACTOR IN THE SIZE OF THE BUDGET DEFICIT

Gordan Janković | Inovacioni centar, Univerzitet Niš, Niš, Srbija | jankovic.gordan90@gmail.com | ORCID 0000-0003-3172-6990
Miloš Golubović | Inovacioni centar, Univerzitet Niš, Niš, Srbija | milos.golubovic19@gmail.com | ORCID 0000-0001-7783-719X

JEL klasifikacija: H24, H61

DOI: 10.5937/trendpos2502010J

UDK: 336.226.112.1

COBISS.SR-ID 180642569

Sažetak

Ukoliko se krene od opšte prihvaćene definicije budžeta da on predstavlja skup svih planiranih prihoda i rashoda pojedinca, kompanije ili države za vremenski period od jedne godine, dolazi se do zaključka da visina samog budžeta zavisi upravo od visine tih planiranih prihoda i rashoda. Značajan izvor tih budžetskih prihoda čine upravo porezi. Porez na dohodak fizičkih lica kao potkategorija direktnih poreza jeste veoma značajan izvor poreskih budžetskih prihoda. Automatski sa porastom visine prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica dolazi do porasta visine budžeta, što bi trebalo u krajnjoj instanci da dovede i do smanjenja budžetskog deficita. Da li će i u kojoj meri doći do smanjenja budžetskog deficita usled porasta visine prihoda od gore pomenutog poreza istražiće se u samom radu.

Apstrakt

If we start from the generally accepted definition of the budget that it represents a set of all planned income and expenses of an individual, company or state for a period of one year, we come to the conclusion that the amount of the budget itself depends precisely on the amount of the planned income and expenses. Taxes are a significant source of those budget revenues. Personal income tax as a subcategory of direct taxes is a very important source of tax budget revenues. Automatically, with the increase in the amount of income from personal income tax, there is an increase in the amount of the budget, which should ultimately lead to a decrease in the budget deficit. Whether and to what extent there will be a reduction in the budget deficit due to the increase in income from the aforementioned tax will be investigated in the paper itself.

Ključne reči: Budžet, budžetski deficit, direktni porezi, porez na dohodak fizičkih lica.

Key words: Budget, budget deficit, direct taxes, personal income tax.

Uvod

Svaki pojedinac, institucija, organizacija, nivo lokalne samouprave, pa i država kao celina tokom svog postojanja imaju određene troškove odnosno rashode. Suprotno rashodima, postoje prihodi, koji su u službi finansiranja tj. pokrića pomenutih rashoda. Skup tih prihoda i rashoda sačinjavaju jedan sveobuhvatni dokument koji je poznat pod nazivom budžet. Rad se bavi državnim budžetom. Budžet jeste finansijska institucija na osnovu koje se obezbeđuju prihodi i planiraju rashodi određene zemlje za neki vremenski interval, obično od godinu dana.

Stanje budžeta može biti trostruko. Ekonomska teorija teži ka prvom stanju odnosno budžetskoj ravnoteži. Ono nastaje kada su prihodi budžeta jednaki budžetskim rashodima, a ovo stanje je poznato još i pod nazivom budžetski ekvilibrijum. Druga situacija jeste kada su budžetski prihodi veći od budžetskih rashoda, a takvo stanje je poznato kao budžetski suficit. Suprotno budžetskom suficitu jeste budžetski deficit. On nastaje kada su budžetski prihodi manji od budžetskih rashoda. Suficit i deficit dovode do takozvane budžetske neravnoteže. Logično, nameće se zaključak da je deficit budžeta opasniji od budžetskog suficita. Savremene države se sve češće susreću sa problemom budžetskog deficita, pa će i tema ovog rada biti budžetski deficit.

Rad se sastoji od dve globalne celine. Prva celina se bavi teorijskim sagledavanjem budžeta, budžetskog deficita i poreza na dohodak fizičkih lica, dok se druga celina orijentiše na empirijsko sagledavanje visine budžetskog deficita i prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica. Analizom i komparacijom ova dva pokazatelja doći će se do zaključka da li i u kojoj meri visina prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica utiče na visinu budžetskog deficita.

Predmet ovog istraživanja jeste uticaj prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica na visinu budžetskog deficita. Dok je naučni cilj rada identifikacija prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica kao ključna determinanta visine budžetskog deficita.

Za izradu ovog rada koriste se različite metode kao što su: metod deskripcije, apstrakcije, normativni metod, metod komparacije, indukcije i dedukcije kao i metod analize i sinteze.

Teorijski osvrt na budžet, budžetski deficit i porez na dohodak fizičkih lica

Afektacija budžeta i budžetskog deficita

Stiglic smatra da je „upravljanje državom jedno od najznačajnijih javnih dobara. Svi mi imamo koristi od bolje, efikasnije i odgovornije države. U stvari „dobra država“ poseduje oba svojstva javnih dobara. Iz koristi koje ona pruža, teško je i nepoželjno isključiti bilo kog pojedinca. Ako je država sposobna da ne smanjujući obim svojih usluga bude efikasnija i da smanji poreze, svi imaju koristi” [1, str. 149]. Brojni ekonomisti daju slične, ali ipak različite definicije budžeta. Matejić budžet definiše kao „akt kojim se predviđaju i odobravaju, unapred i za određeni period vremena, prihodi i rashodi države, akt koji sadrži i cifarski pregled njene upravne, ekonomske i društvene aktivnosti” [2, str. 125]. Todorović smatra da je budžet „sistematski i cifrano izražen pregled državnih prihoda i rashoda koji obeležava cilj i odnos državnih potreba” [3, str. 11]. Duverger budžet definiše kao „godišnji finansijski program koji predstavlja skup državnih prihoda i rashoda utvrđenih unapred, po pravilu godišnje, na detaljan način, koji ima obavezan karakter” [4].

Sagledavajući budžet kao akt, on ima svoje određene funkcije. Sve te funkcije se svrstavaju na sledeći način [5]:

- Politička,
- Pravna,
- Planska,
- Ekonomska,
- Finansijska,
- Kontrolna i
- Socijalna.

Kao što je već navedeno, budžet kao akt jeste skup svih planiranih prihoda i rashoda. U situaciji kada je iznos prihoda jednak iznosu rashoda, postoji takozvani budžetski balans. Međutim, mnogo je češća situacija kada ova dva iznosa nisu jednaka. U takvoj situaciji postoji budžetska neravnoteža. Ta neravnoteža može imati dvojaki karakter. Jedan, kada su prihodi veći od rashoda jeste budžetski suficit. Drugi karakter jeste budžetski deficit, stanje kada su prihodi manji od rashoda. Upravo budžetski deficit jeste predmet ovog rada. Ristić budžetski deficit definiše kao „razliku između fiskalnih prihoda i javnih rashoda, finansiranu kroz stavku bruto pozajmice umanjene za amortizaciju duga” [6].

Mnogi poistovećuju budžetski i fiskalni deficit. Međutim, ovde postoji značajna razlika. Budžetski deficit predstavlja negativni saldo budžeta lokalne samouprave ili opšte države, dok fiskalni deficit obuhvata deficit i države i svih javnih preduzeća. Logično, nameće se zaključak da je budžetski deficit uži pojam od fiskalnog deficita [7].

Jedno od zanimljivijih pitanja koje se postavlja među ekonomistima jeste da li je bolja budžetska ravnoteža ili deficitarno budžetsko finansiranje. Ovde su mišljenja oprečna. Klasičari smatraju da je budžetska ravnoteža idealno stanje. Za razliku od njih, pristalice savremene teorije smatraju da je budžetski deficit jedini i pravi način povećanja privrednog rasta.

Važnost poreza na dohodak fizičkih lica u kategoriji direktnih poreza

Obzirom da je već rečeno da budžet kao akt predstavlja skup svih planiranih prihoda i rashoda za određeni vremenski period, obično od godinu dana, akcenat će se ovde staviti upravo na prihode. U ekonomskoj teoriji i praksi postoji veliki broj podela budžetskih prihoda. Najgrublja podela javnih prihoda jeste na poreske (prihodi po oporezivanju) i neporeske prihode (ostali javni prihodi). U ovom radu su interesantni upravo poreski prihodi. Najznačajnija podela poreskih prihoda jeste na prihode od direktnih i indirektnih poreza [8, str. 297]. Direktni porezi su rashodi koje snose direktno poreski obveznici [9].

- Standardni poreski oblici direktnih poreza su:
- Porez na dohodak fizičkih lica,
- Porez na dobit pravnih lica i
- Porez na imovinu.

Porez na dohodak fizičkih lica predstavlja jedan od najznačajnijih poreskih oblika savremenih poreskih sistema, jer se na osnovu njega prikupi oko 25% ukupnih javnih prihoda. Povećano učešće ovog poreskog oblika u razvijenim zemljama je od velikog značaja. U skladu sa tim Đurović-Todorović i Đorđević, smatraju da „progresivni karakter ovog poreskog oblika može umanjiti regresivno dejstvo ostalih neposrednih poreza, kao i poreza na promet” [10].

Uvođenjem poreza na dohodak fizičkih lica pojavljuju se različiti efekti [11]:

- Efekat dohotka,
- Efekat supstitucije,
- Efekat stimulacije,
- Efekat stabilizacije i
- Efekat redistribucije.

U nastavku rada će se upravo uvideti ovi efekti poreza na dohodak fizičkih lica i to kroz sagledavanje u delovanju na visinu budžetskog deficita odabranih zemalja.

Empirijski prikaz kretanja visine budžetskog deficita i prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica

Dinamika kretanja budžetskog deficita

Kako bi se izveli bolji zaključci, u radu se daje prikaz dinamike budžetskog deficita zemalja različitog stepena razvijenosti. Prema klasifikaciji svetske banke, sve ekonomije sveta se dele u 4 grupe i to prema kategoriji visine dohotka *per capita* na [12]:

- Ekonomije sa niskim dohotkom,
- Ekonomije sa niže-srednjim dohotkom,
- Ekonomije sa višim-srednjim dohotkom i
- Ekonomije sa visokim nivoom dohotka.

Tabela 1: Volumen budžetskog deficita u % od BDP-a u zemljama sa različitim nivoima dohotka od 2008. do 2022. godine

1.	2.	3. Zemlje	4.	5.
6.	7. Mali	8. Nigerija	9. Srbija	10. Japan
11.	12.	13. Rang	14.	15.
16.	18. Sa niskim dohotkom	19. Sa niže-srednjim dohotkom	20. Sa višim-srednjim dohotkom	21. Sa visokim dohotkom
17. Godina	23.	24. Budžetski	25. saldo	26.
22.	23.	24. Budžetski	25. saldo	26.
27. 2008.	28. -2,2	29. -0,4	30. -1,6	31. -3,6
32. 2009.	33. -4,2	34. -0,1	35. -3	36. -8,6
37. 2010.	38. -2,1	39. -2	40. -3,2	41. -8
42. 2011.	43. -3,7	44. -1,8	45. -3,8	46. -8,2
47. 2012.	48. -1,3	49. -1,4	50. -5,6	51. -7,5
52. 2013.	53. -2,9	54. -1,4	55. -4,9	56. -7,2
57. 2014.	58. -3,5	59. -0,9	60. -5,9	61. -5,9
62. 2015.	63. -1,8	64. -1,7	65. -2,7	66. -4,6
67. 2016.	68. -3,9	69. -2,6	70. -0,2	71. -4,8
72. 2017.	73. -2,9	74. -1,8	75. +0,7	76. -4,1
77. 2018.	78. -2,5	79. -3,1	80. +0,6	81. -3,4
82. 2019.	83. -1,8	84. -4,2	85. +0,2	86. -3,4
87. 2020.	88. -6,1	89. -4	90. -8,3	91. -9,3
92. 2021.	93. -4,7	94. -6	95. -4,6	96. -5,1
97. 2022.	98. -4,4	99. -5	100. -3,3	101. -6,4

Izvor: [13]

U tabeli 1 dat je prikaz kretanja budžetskog računa u procentu od BDP-a za period od 2008. do 2022. godine u zemljama sa različitim nivoima dohotka. Ovaj vremenski period je uzet iz razloga što uključuje određene krahove, kao što su Savremena svetska ekonomska kriza iz 2008. godine, zatim Covid-19 pandemija, Ruska intervencija u Ukrajini kao i Izraelsko-Palestinski rat, ali i period stabilnosti i mira (2012.-2019.).

Sagledavajući podatke iz tabele 1 može se zaključiti da u svim posmatranim zemljama postoji budžetski disbalans, i to budžetski deficit sa izuzetkom Srbije za period od 2017. do 2019. godine kada je imala suficit u budžetu. Posmatrano u globalu vidi se da je do porasta negativnog budžetskog salda u svim posmatranim zemljama dolazilo do 2010./2011. godine kao posledica Svetske ekonomske krize iz 2008. Nakon završetka ekonomske krize i nakon primene brojnih mera za smanjenje negativnih efekata krize dolazi do perioda stabilnosti i blagostanja, pa u skladu sa tim može se uočiti da u tom istom periodu sve do 2020. dolazi do smanjenja budžetskog deficita u svim posmatranim zemljama sa pojedinim oscilacijama. Visina budžetskog deficita u svim posmatranim zemljama teži ka visini propisanoj od strane MMF-a, dok u Srbiji čak prelazi u budžetski suficit. Međutim, sa pojavom Covid-19 pandemije i njenim posledicama dolazi do drastičnog skoka deficita budžeta gotovo u svim posmatranim privredama. Najveći skok primećuje se u Srbiji i Japanu, što dovodi do zaključka da što je privreda neke zemlje otvorenija to je i podložnija spoljnim efektima.

Sagledavanje visine prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica

Radi dobijanja bolje slike po pitanju uticaja prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica, u nastavku rada dat je prikaz kretanja istih.

Tabela 2: Empirijski prikaz procentualnog učešća prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica u strukturi ukupnih poreskih prihoda za vremenski interval od 2008. do 2021. godine u odabranim zemljama

102. 107. 112. 117. 118. Godina 123.	103. 108. Mali 113. 119. Sa niskim dohotkom 124. % učešće	104. Zemlje 109. Nigerija 114. Rang 120. Sa niže- srednjim dohotkom 125. PPDFL	105. 110. Srbija 115. 121. Sa višim- srednjim dohotkom 126. u ukupnim	106. 111. Japan 116. 122. Sa visokim dohotkom 127. P. prihodima
128.2008.	129.6.9	130.X	131.12.8	132.19.9
133.2009.	134.6.6	135.X	136.12.4	137.20
138.2010.	139.6.7	140.8	141.12.2	142.18.6
143.2011.	144.7.1	145.6.2	146.10.7	147.18.4
148.2012.	149.8	150.6.9	151.6.7	152.19.2
153.2013.	154.7.3	155.7.6	156.6	157.18.9
158.2014.	159.7.6	160.7.6	161.5.8	162.18.9
163.2015.	164.7.5	165.9.4	166.5.6	167.18.6
168.2016.	169.6.9	170.7.2	171.5.4	172.18.8
173.2017.	174.7.5	175.10.9	176.5.7	177.19.1
178.2018.	179.7.2	180.9.8	181.5.9	182.18.8
183.2019.	184.7.1	185.6.7	186.6.2	187.18.8
188.2020.	189.7.1	190.8.5	191.6	192.18.7
193.2021.	194.6.6	195.7.3	196.6.3	197.18.9
198. Prosek	199.7.1	200.7.2	201.7.3	202.18.9

Legenda: PPDFL – Prihodi od poreza na dohodak fizičkih lica; P. prihodi – poreski prihodi.

Izvor: [14]

U tabeli iznad dat je prikaz kretanja prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica u procentu od ukupnih poreskih prihoda u vremenskom intervalu od 2008. do 2021. godine za pojedine zemlje iz različitih grupacija sa različitim nivoima dohotka *per capita*. Mali je zemlja koja je odabrana iz grupacije zemalja sa niskim nivoom dohotka, Nigerija iz grupe sa niže-srednjim dohotkom, Srbija kao zemlja sa višim-srednjim dohotkom i Japan kao država iz grupacije zemalja kategorisanih kao zemlje sa visokim nivoom dohotka.

Ono što se može videti iz tabele 2 jeste da Japan prednjači po pitanju visine prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica u ukupnoj sumi poreskih prihoda, sa procentualnim učešćem od čak približno 19%. Nakon toga sledi Srbija, potom Nigerija, dok najniže učešće beleži Mali. Opseg procentualnog učešća prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica u ukupnim poreskim prihodima kod ove tri zemlje je oko 7%, tačnije od 7.1 do 7.3 %. Ovo je i normalno obzirom da je Mali zemlja iz grupacije sa najnižim dohotkom *per capita*, a Japan iz grupacije sa visokim dohotkom.

Sagledavanjem i upoređivanjem podataka iz tabele 1 i tabele 2 može se rezonovati da najrazvijenije zemlje tj. zemlje iz grupacije sa visokim dohotkom *per capita* najveći deo javnih prihoda obezbeđuju na osnovu poreza na dohodak fizičkih lica, dok u manje razvijenim zemljama poput Srbije i najnerazvijenijim zemljama poput Nigerije i Mali javni prihodi, u najvećem stepenu se obezbeđuju iz ostalih poreskih prihoda, obično po osnovu PDV-a i poreza na dobit preduzeća. Na isti taj način, u istoj srazmeri se i finansira budžetski deficit.

Zaključak

Analizirajući prihode od poreza na dohodak fizičkih lica kao determinantu visine budžetskog deficita, uočava se da ti prihodi igraju značajnu ulogu u formiranju budžetskog deficita. Porezi na dohodak fizičkih lica čine važan izvor prihoda za državu, ali njihova visina može biti varijabilna i podložna uticaju različitih faktora.

Ukoliko visina prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica opada, to može rezultirati povećanjem budžetskog deficita. Sa druge strane, povećanje prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica može doprineti smanjenju deficita budžeta.

Međutim, važno je napomenuti da prihodi od poreza na dohodak fizičkih lica nisu jedini faktor koji utiče na visinu budžetskog deficita. Ostali faktori kao što su rashodi države, ekonomska situacija, političke odluke, spoljni faktori, ali i ostali poreski i neporeski prihodi takođe imaju značajan uticaj.

Zemlje sa najvišim nivoom dohotka *per capita* kao najznačajniji izvor javnih prihoda koriste prihode po osnovu oporezivanja dohotka fizičkih lica, što je i oličenje najrazvijenijih zemalja sveta, a pri tom je i normalno kada se zna da je ovaj oblik direktnog poreza najizdašniji. Sa druge strane, manje razvijene i najnerazvijenije zemlje, odnosno zemlje sa nižim i najnižim nivoima dohotka *per capita* kao osnovne izvore javnih prihoda koriste prihode od poreza na potrošnju tj. PDV i akcize.

Stoga, zaključak je da prihodi od poreza na dohodak fizičkih lica igraju važnu ulogu u formiranju budžetskog deficita, ali da je potrebno sagledati i druge faktore kako bi se dobila celovita slika o uzrocima visine budžetskog deficita.

Zahvalnica

Ovaj istraživački rad finansijski je podržalo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (Ugovor br. 451-03-68/2022-14/200371)

Bibliografija

- [1] Jozeph, E., S. (2008) *Ekonomija javnog sektora*, prevod, Ekonomski fakultet, Beograd.
- [2] Matejić, M. (1978) *Finansije*, Beograd
- [3] Todorović, M. (1932) *Nauka o finansijama*, knjiga II, Beograd.
- [4] Duverger, M. (1995) *Finances Publiques*, Librairie Moutaigne, Bordeaux.
- [5] Đurović – Todorović, J., Đorđević, M. (2019) *Javne finansije: teorija i praksa*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, Niš.
- [6] Ristić, Ž. (2011) *Fiskalna strategija*, Ekonomski fakultet, Beograd.
- [7] Janković, G. (2023) Značaj poreskih prihoda na volumen budžetskog deficita, Časopis „Trendovi u poslovanju”, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, vol. 11, br. 1, str. 43-52.
- [8] Bruce, N. (2001) *Public Finance and the American Economy*, Second Edition, University of Washington, Addison-Wesley Longman.
- [9] Đurović-Todorović, J., Đorđević, M. (2011) *Direktni porezi*, Ekonomski fakultet Niš, SATCIP, Vrnjačka Banja.
- [10] Đurović-Todorović, J., Đorđević, M., Ristić, M. (2019) *Struktura savremenih poreskih sistema*, Ekonomski fakultet, Niš.
- [11] Miller, R. L., Benjamin, D., North, D. (2005) *The Economics of Public Issues*, Pearson, Boston.
- [12] <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> pristupljeno 02. novembra 2024.
- [13] <https://tradingeconomics.com/country-list/government-budget> pristupljeno 07. juna 2024.
- [14] <https://stats.oecd.org/> pristupljeno 17. novembra 2024.

Datum prijema rada:12.12.2024.

Datum prihvatanja rada:18.03.2025.